

Zenon Andrzejewski, *Dr Aleksander Axer matematyk niespełniony (1880–1948)*, „Rocznik Przemyski“ 40 (2004) z. 4 s. 101-106 [tam przypisy i fot.]

Dr Aleksander Axer (1880–1948)

Aleksander Axer urodził się 10 października 1880 r. w Przemyślu w rodzinie Abrahama Leona Axera, c.k. praktykanta urzędu podatkowego i Fani Zoftar Grün.

W latach 1890–1892 rodzina zamieszkała w domu Polskiego Banku Handlowego przy ul. Mickiewicza 2, ale w związku z oddelegowaniem ojca do pracy w Lesku (Lesku), w 1892 r. Aleksandra umieszczono na stacji przy ul. Franciszkańskiej 2 (L. konskr. 104a), pozostając pod opieką „nadzorcy odpowiedzialnego”, Natana Oberharda, z zawodu tapicera. Po powrocie ojca do Przemyśla w 1894 r., Axerowie mieszkali kolejno przy ul. Mniszej 5 i Mickiewicza 15.

W roku szkolnym 1886/87 Aleksander rozpoczął naukę w czteroklasowej szkole ludowej w Przemyślu, a po jej ukończeniu, od roku szk. 1890/91, uczęszczał do c.k. Gimnazjum Wyższego w Przemyślu (późniejsze J. Słowackiego), w którym 7 czerwca 1898 r. zdał z odznaczeniem egzamin maturalny.

Przez cały okres nauki w gimnazjum był uczniem celującym, o czym świadczą końcowe oceny, jakie otrzymywał w każdej klasie: w kl. I–III stopień celujący, a w klasach IV–VIII stopień pierwszy z odznaczeniem. Oceny figurujące na jego świadectwie maturalnym były bardzo dobre: obyczaje – dobry, z nauki religii – celujący, z języka łacińskiego – celujący, z języka greckiego – celujący, z języka polskiego – bardzo dobry, z języka niemieckiego – bardzo dobry, z geografii powszechnej z historią – celujący, z mate-

matyki – bardzo dobry, z fizyki – bardzo dobry, z historii naturalnej – celujący, z propedeutyki filozofii – bardzo dobry, z rysunków – celujący.

W październiku 1898 r. rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Wiedeńskiego. Jako słuchacz zwyczajny studiował nauki matematyczne, fizyczne i filozoficzne. Słuchał tam wykładów tak znakomitych luminarzy nauki jak profesorowie L.E. Boltzman, L. Gegenbauer i F. Martens.

Będąc na 8 semestrze 14 kwietnia 1902 r. złożył podanie do dziekanatu wydziału filozoficznego o dopuszczenie do egzaminów doktorskich z matematyki jako przedmiotu głównego i fizyki jako przedmiotu ubocznego, przedkładając dysertację pt. *Über asymptotische Werte zahlentheoretischer Funktionen im Gebiete der aus den dritten Einheitswurzeln gebildeten ganzen complexen Zahlen*. Praca została dopuszczona do obrony 27 czerwca 1902 r. Głównym recenzentem rozprawy był prof. Leopold Gegenbauer, a koreferentem radca dworu von Escherich. Dwuetapowy egzamin doktorski, na który składało się 5 egzaminów, zdał w dniach 5 lipca i 27 października z wyróżnieniem.

W początkach 1903 r. zdał egzamin uprawniający do nauczania w szkołach średnich.

Dzięki pomocy profesora Wydziału Filozoficznego otrzymał stypendium naukowe i jesienią 1903 r. wyjechał na dalsze studia do Getyngi, gdzie uczył się na wykłady takich sław jak profesorowie: D. Hibert, Ch.F. Klein, H. Minkowski i innych. Opracował wówczas dla czytelnicy uniwersyteckiej w Getyndze wykłady Minkowskiego o geometrii liczb.

Uczestniczył w posiedzeniach tamtejszego towarzystwa matematycznego, wygłaszając na jednym z nich referat o wynikach własnych dociekań nad teorią ułamków ciągłych. W 1904 r. wziął też udział w III Międzynarodowym Kongresie Matematyków w Heidelbergu, po czym powrócił do Wiednia. W roku szkolnym 1904/05 Aleksander Axer był nauczycielem w Szkole Realnej im. Cesarza Franciszka Józefa w Wiedniu, gromadząc oszczędności na dalsze studia.

19 października 1905 r. wyjechał do Zurychu, gdzie zapisał się w poczet słuchaczy zwyczajnych tamtejszego Uniwersytetu, gdzie od semestru zimowego 1905 r. studiował matematykę. Równocześnie udzielał lekcji prywatnych z matematyki i fizyki, ciesząc się sławą bardzo dobrego nauczyciela. Z czasem osiągnął dobre warunki materialne i mógł poświęcić się pracy naukowej.

W tym też czasie Aleksander Axer poznał lekarkę dr Reele (Reginę) Kahane, asystentkę w szkole dla pielęgniarek, która była zaangażowana w działalność polityczną. Utrzymywała kontakty z miejscowymi kołami socjalistycznymi, uczęszczała na wspólne zebrania i była zamieszana w proces niejakiego Blazeka i jego współników podejrzanych o przygotowywanie zamachów bombowych. Kontakty z Reginą Kahane rzuciły też cień na samego dra Axera, który zaczął być inwigilowany przez prokuraturę federalną w Bernie i policję kantonálną w Zurychu pod kątem działalności anarchistycznej, tym bardziej, że od roku 1906 był prenumeratorem ukazującej się w Berlinie anarchistycznej gazety „Rewolucjonista”. Jednak przeprowadzone dochodzenie nie potwierdziło podejrzeń, by dr A. Axer miał jakiegokolwiek powiązania z anarchistami.

W okresie pobytu w Zurychu (1905–1911) współpracował z prof. H. Minkowskim, korespondował z E. Landauem, S. Dicksteinem, F. Mertensem i napisał kilka prac naukowych. Większość z nich została opublikowana w „Pracach Matematyczno-Fizycznych” i „Wiadomościach Matematycznych” wydawanych przez Samuela Dicksteina w Warszawie. Wśród publikacji Aleksandra Axera znajduje się jedna praca z mechaniki teoretycznej pt. *O układach sił wewnętrznych z siłosrodem* napisana po wysłuchaniu na kongresie w Heidelbergu odczytu warszawskiego uczonego Mikołaja B. Delaunaya pt. „Sur le problème des traîs corps”. Głównym jednak polem matematycznych zainteresowań A. Axera była teoria liczb, a osiągnięte przez niego w tej dziedzinie wyniki zostały wysoko ocenione przez prof. E. Landaua.

W roku 1911 Aleksander Axer wrócił do Wiednia i rozpoczął starania o uzyskanie posady zastępcy nauczyciela w szkolnictwie państwowym. Nie otrzymał jej jednak i wyjechał ponownie do Zurychu, gdzie zamieszkał już na stałe.

24 grudnia 1912 r. zawarł w Zurychu związek małżeński ze wspomnianą już Reelee (Reginą) Kahane, córką Samuela Duklera i Racheli Pinkus Kahane, wyznania mojżeszowego.

Zwrócił się z prośbą do Rady Miejskiej o przyznanie mu praw obywatelskich miasta Zurych, które otrzymał w dniu 8 września 1917 r., a Rada Stanu na posiedzeniu w dniu 8 listopada tegoż roku, decyzją nr 2939, nadała mu również obywatelstwo Szwajcarii. Decyzja o przyznaniu obywatelstwa rozciągała się także na żonę Reginę.

Po pierwszej wojnie światowej dr A. Axer nie publikował już żadnych prac. Zajmował się głównie nauczaniem matematyki w szkołach prywatnych, a szczególnie w instytutach „Minerwa” i „Tschulok”, przygotowujących do egzaminów dojrzałości, a także w szkołach wyższych (handlowych i przemysłowych). Wakacje spędzał najczęściej w kraju ojczystym.

3 września 1920 r. rozwiódł się z Reginą Kahne i po 17 latach ożenił się po raz wtóry z Dorotheą Caroline Ochsner, a ślub odbył się 27 marca 1937 r. w Zurychu. Drugie małżeństwo przetrwało zaledwie rok i 5 maja 1938 r. nastąpił kolejny rozwód.

Miał trzech braci i siostrę Robertę. Józef i Maurycy byli znanymi adwokatami w Przemyślu i we Lwowie, zaś Filip, z zawodu nauczyciel matematyki, fizyki i chemii, był właścicielem i dyrektorem Prywatnego gimnazjum i Liceum w Częstochowie. Lubił wspinaczkę górską i grał na skrzypcach.

Dr Aleksander Axer zmarł bezpotomnie w Zurychu 4 października 1948 r., z powodu powikłań zapalenia gardła. Zgon nastąpił w Szpitalu Prywatnym „Domu Sióstr Czerwonego Krzyża” przy ul. Gloriamstrasse 14. Został pochowany na cmentarzu miejskim Nordheim, grób nr 9405, klasa I.

F. Mantel podaje błędnie, że Aleksander Axer wynalazł język międzynarodowy IRO, będący słabą konkurencją dla esperanta. Otóż jak wynika z dostępnej literatury przedmiotu, podstawy języka „Ido” stworzył Ludwik Zamenhof, natomiast nad jego rozwojem pracowali profesorowie: Louis Couturat, Louis de Beaufront, Otto Jespersen, Richard Lorenz i Wilhelm Ostwald. Nie ma na tej liście dra Aleksandra Axera.

Prace dra Aleksandra Axera:

1. *Zahlentheoretische Funktionen und deren asymptotische Werte im Gebiete der aus den dritten Einheitswurzeln gebildeten ganzen komplexen Zahlen*, „Monatshefte für Mathematik und Physik”, 15 (1904), s. 239-291.
2. *O układach sił wewnętrznych z siłórodem*, „Prace Matematyczno-Fizyczne”, 19 (1908), s. 99-122.
3. *Przyczynek do charakterystyki funkcji idealowej $\varphi(r)$* [„Sur la fonction $\varphi(r)$ dans la théorie des idéaux], „Prace Matematyczno-Fizyczne”, 21 (1910), s. 37-41.
4. *Beitrag zur Kenntnis der zahlentheoretischen Funktionen $\mu(n)$ und $\lambda(n)$* [„Przyczynek do teorii funkcji liczbowych $\mu(n)$ i $\lambda(n)$], „Prace Matematyczno-Fizyczne”, 21 (1910), s. 65-95.
5. *Arytmetyka pierwiastków trzecich z jednościami*, Warszawa 1910.
6. *Zarys arytmetyki ciała pierwiastków trzecich z jednościami* [l'Arithmétique du corps des racines troisièmes de l'unité], „Wiadomości Matematyczne” 14 (1910), s. 1-66, 139-170, tamże, 15 (1911), s. 147-199, tamże, 16 (1912), s. 33-97.
7. *Obliczanie asymptotyczne, odnoszące się do liczby rozkładów liczb na pary czynników bez potęg stopni danych* [„Asymptotische Abschätzung die Anzahl der Zerlegung von Zahlen in von Potenzen gegebener Grade freie Faktorenpaare betreffend”], „Prace Matematyczno-Fizyczne”, 22 (1911), s. 73-102.

8. *Das Analogon zur Funktion $\varphi(x)$ in einem zu vorgegebenen Primzahlen teilerfremden Zahlensystem*, „Monatshefte für Mathematik und Physik“, 22 (1911), s. 3-25.
9. *Über einen arithmetischen Satz von Gegenbauer*, „Monatshefte für Mathematik und Physik“, 22 (1911), s. 187-194.
10. *Über einige Grenzwertsätze*, „Sitzungsberichte der mathematisch-naturwissenschaftlichen Klasse der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu Wien“, Zweite Abteilung, Wien 120 (1911), s. 1253-1298.